

ВІДГУК

на дисертацію Кліпкової Ганни Олексіївни

«Дієспроможність державних інститутів: пострадянський аспект»,
подану на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за
спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути і процеси

Актуальність обраної теми визначається тривалою системною політичною кризою в Україні. Інституційна криза є однією із складових системної кризи, а в умовах пострадянського суспільства найвпливовішим інститутом залишається держава, тому дослідження дієспроможності державних інститутів є найактуальнішою проблемою. Гостра потреба у переосмисленні процесу демократичної трансформації з огляду на необхідність підвищення інституційної дієспроможності пострадянської держави визначає необхідність нових підходів дослідження. Політична практика свідчить, що в Україні за роки незалежності відбулися системні прорахунки у процесі державної трансформації, що викликані відсутністю кореляції між суспільно-економічною та державно-інституційною системами. Тому постановка дисертантом проблеми саме як «Дієспроможність державних інститутів: пострадянський аспект» виявляється абсолютно виправданою.

Слід відзначити ґрунтовну джерельну базу дослідження (182 найменування, у тому числі 39 англомовних). Автором детально досліджений науковий доробок західних науковців та вчених пострадянських держав, які вивчали проблеми державних інститутів, їхні причини, типи та шляхи подолання як в розвинених демократичних країнах, так і в країнах, що проходили період трансформації політичної системи.

Дисертант посилається на праці відомих західних науковців: Д. Асемоглу, П. Бурд'є, І. Валлерстайна, Дж. Даймона, Т. Кузьо, С. Левітські, Дж. Скотта, Р. Норта, Р. Тейлора, Ф. Фукуями, Д. Хелда, Дж. Хеллмана та інших.

Проаналізовані і дослідження вітчизняних вчених, таких як: О. Бабкіна, Н. Вінникова, В. Горбатенко, О. Дем'янчук, Г. Зеленько, Ю. Мацієвський, А. Романюк, О. Фісун, М. Шаповаленко.

Очевидною є наукова новизна роботи, оскільки запропоновано авторську інтерпретацію концепту дієспроможності інститутів держави та розроблено концепт пострадянської держави як самостійного феномену. Принципово важливим в умовах України є розвиток концепції дієспроможності інститутів держави як інструменту дослідження інституційної якості держави. Сама постановка проблеми інституційної якості держави піднімає дослідження функціонування державних інститутів на якісно новий рівень.

У першому розділі дисертаційного дослідження «Теоретико-методологічні виміри дослідження державотворення» автор аналізує поняття «держава». У першому підрозділі «Феноменологія держави та державного будівництва» Г.О. Кліпкова досліджує державу як центральну категорію політичної науки(с.10). Дисертант використовує політантропологічний концепт держави. Особливу увагу приділено змінам, що держава зазнає у процесі глобалізації та розширенні впливу наддержавних структур. Актуальним є звернення автора до проблеми згортання «соціальної держави» та «держави загального добробуту».

У другому підрозділі першого розділу «Концептуалізація виникнення держави в історичній і порівняльній перспективах» автор аналізує основні теорії держави та зосереджується на специфіці неочікуваних наслідків модернізаційних та трансформаційних змін держави.

У третьому підрозділі першого розділу «Політична антропологія ранньої держави» автор пропонує виокремлювати несучасні владні інститути у сучасних державах. Першочерговим завданням держави Г.О. Кліпкова зазначає інкорпорування в структуру держави своїх конкурентів з максимальною вигодою(с. 44).

У другому розділі дисертаційного дослідження «Дієспроможність держави: пошук ефективних інститутів» автор детально аналізує державні

інститути крізь призму неоінституціонального підходу. У першому підрозділі «Концепт дієспроможності державних інститутів як методологія дослідження якості держави» розкрито феномен дієспроможності держави в цілому. Дисертант робить висновок, що приклад пострадянських країн демонструє руйнування державної могутності та делегітимації її інститутів на фоні деградації політичного режиму.

У другому підрозділі «Неоінституціональний підхід: формальні та неформальні державні інститути» Г.О. Кліпкова розглядає особливості формальних і неформальних інститутів. Автор пропонує наступне розуміння інститутів – це правила гри у суспільстві, або створені індивідом обмежені рамки, що організують відносини між індивідами, а також система санкцій, що забезпечує їх виконання (с. 62). Найпоширенішою формою неформальних обмежень автор зазначає звичаї (с.64). Автор аналізує процес інституційного будівництва (с.69). Панування неформальних інститутів розглядається як девіація суспільно-політичного ладу (с.70).

Третій підрозділ другого розділу «Концепт пострадянської держави як інструмент дослідження інверсійних політичних трансформацій» присвячений дослідженню пострадянських держав з погляду поєднання ними радянської та ліберально-західної систем. Автор аналізує пострадянську державу як помилковий шлях політичної модернізації.

Третій розділ дисертації «Процеси державного будівництва на пострадянському просторі» присвячено імплікації інструментів неоінституціонального підходу на держави пострадянського типу. У першому підрозділі «Політико-режимні трансформації на пострадянському просторі: державотворення VS націєтворення» дисертант аналізує деінституалізацію політичної системи, становлення неопатримоніального державно-політичного порядку з його невід'ємними особливостями: клієнтелізм, патронажні відносини, персоналізація влади, урядовий фаворитизм, вибіркоче правозастосування, непотизм, корупція. Автор аналізує специфіку

етнонаціонального процесу у пострадянських державах, надає перевагу розбудові держави-нації як стратегії розвитку України (с.107).

У другому підрозділі третього розділу «Деформалізація та делегітимація державних інститутів на пострадянському просторі» дисертант детально аналізує демонтаж складних інститутів радянського зразка та зниження впливу державних інститутів внаслідок лібералізації. Автор зазначає, що у випадку деформалізації пострадянських країн відбулася ентропія державних агентів та дистрофія всієї системи державних інститутів, наслідком чого є деконструювання їхньої дієспроможності.

Важливою частиною дослідження є аналіз процесів захоплення державних інститутів політичними підприємцями, орієнтованими на їхнє використання в своїх приватних цілях. Заслуговує на увагу висновок автора про ерозію держави.

У третьому підрозділі третього розділу «Перспективи модернізації державно-інституційної системи в Україні» автор робить висновок про гібридність політичного режиму в Україні, стійкість якого забезпечується демократичним фасадом та його легітимацією через вибори.

Не викликає зауважень наступне твердження дисертанта: в Україні відбулося встановлення демократичних інститутів, але раціональної бюрократизації політичної сфери суспільства не відбулося.

Дисертант зосередився на науковому узагальненні усіх аспектів виникнення держави. У роботі приділено особливу увагу військово-податкової теорії виникнення держави. Незаперечним є висновок автора, що політичні реалії сучасних пострадянських країн слід характеризувати як деформалізацію державних інститутів.

Віддаючи належне науковим здобуткам дисертанта, слід вказати і на недоліки дослідження.

1. У висновках відсутнє чітке визначення поняття «державні інститути». У тексті дисертації паралельно зустрічаються поняття

«дееспроможність держави» та «дієспроможність державних інститутів», не зрозуміло чи є вони синонімами, чи мають різне значення.

2. У висновку № 5 абзац 2 зазначається, що державні структури є історично випадковими творіннями, цей висновок здається не аргументованим та сумнівним. Висновок щодо гарантії певного рівня добробуту кожного громадянина також потребує уточнення.

3. У висновку № 7 трансформації політичного ладу названі демонтажем та інституційною деконструкцією держави, при цьому поняття «деконструкція» не розкриті.

4. Відповідно до висновку № 8 дієспроможність держави спирається на два критерії: можливість забезпечувати безпеку громадян та здатність контролювати власну територію. Але автором не надається аналіз реалізації вказаних критеріїв у пострадянських країнах.

5. У роботі відсутні конкретні пропозиції щодо підвищення дієспроможності державних інститутів у пострадянських країнах.

Незважаючи на висловлені зауваження, дисертація Г.О. Кліпкової є самостійною завершеною науковою працею, у якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності дають комплексний аналіз дієспроможності державних інститутів пострадянських держав. Дисертант пропонує власне вирішення актуальної наукової задачі, що має важливе значення для розвитку теоретичних досліджень та вирішення конкретних проблем у створенні та реалізації ефективної системи державних інститутів.

Дисертація має практичну цінність і може бути використана при вивченні відповідних тем із політології, соціології та правознавства. Результати дослідження можуть застосовуватися при розробці політичних рішень, що впливають на стан дієспроможності державних інститутів у сучасній Україні.

Положення автореферату відповідають тексту дисертації. Автореферат Г.О. Кліпкової розкриває методику дисертаційного дослідження та відбиває його основний зміст. Положення і висновки рецензованої дисертації з

достатньою повнотою відображені у наукових публікаціях автора: 5 публікації у фахових спеціалізованих виданнях з політичних наук, 2 у зарубіжних виданнях, обговорені на науково-практичних всеукраїнських та міжнародних конференціях.

Дисертаційна робота «Дієспроможність державних інститутів: пострадянський аспект» відповідає вимогам п. 9, 11, 12 Постанови Кабінету міністрів України № 567 від 24 липня 2013 року про порядок присудження наукових ступенів, а її автор Кліпкова Ганна Олексіївна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути і процеси.

Офіційний опонент

кандидат політичних наук

доцент кафедри конституційного права, теорії та історії держави і права

навчально-наукового інституту права

Сумського державного університету

Handwritten signature of O.V. Stogova

О.В. Стогова

Підпис	<u>Стогова О.В.</u>
засвідчую	<u>Засвідчую</u>
	<u>В.К.</u> відділу кадрів
	<u>Степаненко</u>